
Introduktion til lignelserne

MEGET TIDLIGT I KIRKENS LIV så udenforstående, hvordan kristne udledte deres tro af lignelserne. En af dem var Galenos, en berømt læge i det andet århundrede. Han var også den første hedning, som sagde noget positivt om de kristne. Omkring 140 e.Kr. skrev han:

De fleste mennesker er ude af stand til at følge ræsonnementet i et argument, og derfor har de brug for lignelser – og glæde af dem . . . sådan som vi lige nu ser disse mennesker kaldet kristne udlede deres tro af lignelser [og undergerninger] og alligevel handle på samme måde [som de der filosoferer] . . . og i deres ivrige stræben efter retfærdighed har de nået et plan, der ikke står tilbage for de ægte filosofers.¹

I senere århundreder blev lignelserne en kilde til det kristne *liv* (etik), men ikke kristen *tro* (teologi). Det er interessant at bemærke, at ifølge Galenos i det andet århundrede byggede de kristne deres *tro* på lignelser. Hvordan mistede lignelserne deres status som kilde til den kristne tro?

I dag anser de kristne naturligvis Jesus som Guds søn og verdens frelser. I Det Nye Testamente fremstår han også som det fuldendte eksempel på kærlighed og som en stor historiefortæller for jævne mennesker. Men har vi tænkt på ham som en seriøs *teolog*?

Jesus var en *metaforisk* teolog, hvilket vil sige, at den metode, han først og fremmest benyttede sig af, bestod af metaforer, sammenligninger, lignelser og dramatiske handlinger – ikke logik og ræsonnement. Han kommunikerede sit budskab på samme måde som en dramatiker og en digter – ikke som en filosof.

1 Dette er fra Galenos' resumé af Platons *Staten*. Selve manuskriptet er gået tabt, men er bevaret i arabiske citater. Teksten ovenfor er citeret efter James Stevenson, udg.: *A New Eusebius* (London: SPCK, 1957), p. 133.

TEOLOGI: KONCEPTUEL OG METAFORISK

I Vesten har der været tradition for, at seriøs teologi har hvilet på ideer, sammenholdt af logik. Jo mere intelligent teologen er, jo mere abstrakt bliver vedkommende som regel, og jo vanskeligere er det for folk i almindelighed at forstå, hvad der siges. Paulus arbejder med ideer og metaforer. I Vesten har vi haft en tendens til at fremhæve hans begreber og anse hans metaforer for mindre væsentlige. Herved har vi fået ham til at passe ind i vor verden af konceptuelle teologer.

Modsætningen hertil er den populære opfattelse af Jesus som en jævn, uddannet mand, der fortalte historier for fiskere og bønder. Men når man undersøger hans lignelser nøje, viser det sig, at Jesus var en skarpsindig teolog. Som sagt benytter han sig som teolog af metaforer snarere end af begreber.

Hvad mener vi så med metaforisk teolog? Overvej dette: Vi ved, at Gud er Ånd og derfor hverken mand eller kvinde. Alligevel læser vi i Skriften, at den troende er »født af Gud« (1 Joh 3,9). Her bruger Johannes en femininumskategori for at beskrive forholdet mellem Gud og de troende. Men når Jesus henvendte sig til Gud, sagde han »Fader«; han brugte altså en maskulinumsmetafor til at hjælpe os med at forstå Guds natur. Skriften bruger dermed både hankøns- og hunkønsbilleder for at berige vor forståelse af Gud, som er Ånd og dermed hinsides kategorierne mand og kvinde.

En metafor kommunikerer på en måde, som et rationelt argument ikke kan. Billeder kan synes at overtrumfe det abstrakte ræsonnement, men de kan ikke erstatte det. Et stærkt tv-billede kommunikerer, hvad tusind ord ikke kan udtrykke. Når lignelser bruges i teologien til at formidle en indsigt, udfordrer de tilhøreren på en måde, som abstrakte formuleringer af sandheden ikke kan komme i nærheden af. Ofte er de to forbundne, og begge er af afgørende betydning for teologiens opgave.

Ofte bruger teologer »illustrationer« for at levendegøre og forklare deres abstrakte overvejelser. Illustrationer er ofte »sukkerovertrukket på den teologiske pille,« som T.W. Manson så træffende sagde.² En metafor er imidlertid ikke en illustration af en idé; den er en form for teologisk sprogbrug. Metaforen gør mere end forklare meningen, den skaber meningen. *En lignelse er en udvidet metafor,*

2 T.W. Manson: *The Teaching of Jesus* (1937; genoptryk, London: SCM, 1964), p. 73.

og som sådan er den *ikke et transportsystem for en idé*, men et hus, som læseren/tilhøreren inviteres til at flytte ind i.

Lignelsens læser/tilhører opfordres til at undersøge det vanskelige menneskeliv gennem den verdensopfattelse, som lignelsen skaber. Når en granat affyres, bliver ikke andet end hylsteret tilbage. Dets eneste funktion er at få granaten af sted i retning af målet. Det er nærliggende at forestille sig lignelsen på samme måde og forstå den som en god måde at »affyre« en idé på. I det øjeblik idéen er »undervejs«, kan lignelsen kasseres. Men sådan forholder det sig ikke. Hvis lignelsen er et hus, som tilhøreren/læseren inviteres til at flytte ind i, så tvinges vedkommende af lignelsen til at betragte verden gennem vinduerne i den bolig. Sådan er de lignelser, som Jesus af Nazaret skabte, men det rejser et specielt problem.

Hvis teologi udelukkende er bygget på logik og ræsonnement, så behøver man ikke andet for at forstå teologien end en god forstand og viljen til hårdt arbejde. Men hvis Jesus også bruger historier og dramatiske handlinger som teologisk udtryksform, så er historiefortællerens kultur af afgørende betydning. Derfor består vor opgave blandt andet i at forsøge at forstå metaforerne og beretningerne af og om Jesus i lyset af den kultur, som han var en del af.

OM AT FORSTÅ METAFORER

Det at fravriste metaforerne deres hemmeligheder indebærer nogle få, men vidtrækkende udfordringer.

Den første består i at erkende vigtigheden af opgaven. Det er nemt at ignorere historiske spørgsmål. Vist kan enhver læse Bibelen og blive velsignet derved, ligesom enhver kan lytte til en kantate af Bach og blive bevæget. Ikke desto mindre vil det øvede øre høre mere og blive bevæget på et dybere plan af den samme musik.

En måde, hvorpå man kan slippe for det slidsomme arbejde med at trænge ind i, hvad Jesus sagde til sine tilhørere, er at henvise til lignelsernes »universelle appel«. Alle kulturer kender til kærlige fædre, oprørske sønner og selvretfærdige ældre brødre, og direkte eller indirekte mener mange, at lignelsen om den fortabte søn kan læses uden særlige kulturelle briller. Den er universel i sin appel. Dette er til en vis grad rigtigt. Men når en ung mand i Nærorienten beder om at få udbetalt sin arv, mens faderen stadig er i live, betyder hans anmodning: »Far, gid du ville falde død om.« Man forventer, at faderen bliver vred, giver drengen et slag i ansigtet og jager ham ud af hjemmet. Intet af dette sker i lignelsen. Når

vi har forarbejdet disse tre elementer af kulturel indsigt, viser lignelsen at have betydninger, som man ellers ville have overset.

Den anden udfordring består i at erkende den historiske beskaffenhed af Guds ord. For den kristne er Bibelen ikke *blot* Guds ord; det drejer sig derimod om Guds ord talt gennem mennesker i historien. De mennesker og den historie kan ikke ignoreres, uden at man går glip af tekstens intentioner og læser sine egne ind i den. Den historiske fortolkning er nøglen, der åbner bankboksen med den teologiske betydnings guld. Uden den nøgle går vi glip af væsentlige pointer. Sådan forholder det sig med al betydningsfuld litteratur.

Hvordan skal man i dag forstå præsident Lincolns tale ved Gettysburg? Talen var et vendepunkt i amerikansk historie på grund af den betydning, den fik midt under en identitetsdannende borgerkrig. (Var der tale om en »krig mellem staterne«, »det store oprør« eller måske »Nordstaternes aggression«?). Enhver amerikaner medbringer sin egen historie og erfaring til studiet af den krig. Alligevel kan ingen, der ser bort fra den kontekst, talen blev holdt i, nemlig krigen og slaget ved Gettysburg, forstå Lincolns tale. På tilsvarende måde er det af afgørende betydning, at Jesu lignelser fortolkes inden for hans egen verden. Først da kan vi forstå den betydning, som de skaber. Spørgsmålet bliver: Hvor meget betydning?

Den tredje udfordring består i at forholde sig til, hvilken betydning eller hvilke betydninger det er legitimt at tillægge lignelserne. I mange århundreder dominerede allegorien som fortolkningsmetode, og fedekalven i lignelsen om den fortabte søn blev et symbol på Kristus, fordi kalven blev slagtet. Ved hjælp af allegorien blev fortolkeren i stand til at finde sine yndlingstanker næsten overalt, og resultatet blev forvirring og til sidst meningsløshed. Dette er sandsynligvis grunden til, at lignelserne ophørte med at være kilder til kristen tro og blev begrænset til etikken. Det latinske ordsprog siger: »Theologia parabolica non est theologia argumentativa.«³

Som reaktion på de fantasifulde overdrivelser, som den allegoriske metode havde frembragt i tidligere århundreder, var der i det tyvende århundrede en gruppe forskere, der argumenterede for »én pointe per lignelse«.⁴ Andre mente,

3 Martin Scharlemann: *Proclaiming the Parables* (Saint Louis: Concordia Publishing, 1963), p. 30. (På dansk: »en metaforisk teologi er ingen argumenterende teologi.«)

4 For en detaljeret oversigt over, hvordan lignelserne historisk set er blevet tolket i Vesten, se Craig L. Blomberg: *Interpreting the Parables* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1990), pp. 29-167.

at der godt kunne være mere end ét tema i en lignelse. Hensigten var at beskytte lignelserne mod at blive påduttet betydninger, som ville være fremmede for Jesus og hans tilhørere. Men hvis en lignelse er en del af en større verdensopfattelse, og hvis den er »et hus, som vi indbydes til at tage ophold i«, så vil beboeren i det hus se ud på verden gennem forskellige vinduer. Huset har mange forskellige rum. Hvis lignelsen om den fortabte søn kun har én pointe, hvilken skal vi så vælge? Skal fortolkeren vælge »billedet af Gud som en far«, »forståelsen af synd«, »den selvretfærdige afvisning af andre«, »den sande angers natur«, »glæden i familie og samfund« eller »at finde det mistede«? Det er ubestrideligt, at alle disse temaer er til stede i historien og tilsammen udgør et hele, som jeg har kaldt »det teologiske betydningskompleks«. Hver enkelt del i det kompleks står i en kreativ relation til de andre dele. Betydningen af hver enkelt del kan kun fuldt ud forstås inden for det kompleks, som udgøres af hele lignelsen. Indholdet i betydningskomplekset må kontrolleres og begrænses af, hvad Jesu oprindelige tilhørere kunne have forstået.

Når farisæerne sammen sad og overvejede, hvad Jesus talte om i en bestemt lignelse, hvilke ideer var så mulige? Der kan have været én – eller flere. De temaer, der udgør det teologiske betydningskompleks, må have sit udgangspunkt i den verden, hvori lignelsen oprindeligt blev fortalt og hørt. Men hvor strengt skal man følge et sådant princip?

Et stort kunstværk har sit eget liv, men den enkelte beskuer medbringer sit eget liv og sin egen erfaring til mødet med kunstværket. Michelangelos statue af Moses rækker ud over det sekstende århundredes Italien og bliver »den vrede gudsmænd«. Men naturligvis må der være grænser for, hvad man legitimt kan få ud af en historie. På en af Stillehavsøerne forherliger man bedragernes snuhed. Når man i den kultur læser beretningen om Jesu lidelse, bliver Judas helten. Jesus ser man som en godtroende tåbe. I Vesten har nogle fundet marxisme eller freudianisme eller eksistentialisme i Jesu lignelser. Andre vælger postmodernisme som den rette linse at studere lignelserne igennem. Sådanne fortolkninger kunne Jesus eller hans tilhørere ikke have forestillet sig. Desuden må det, som fortolkeren ser i en lignelse, vurderes i lyset af Jesu liv og vidnesbyrd. Det hensyn vil enhver fordomsfri og rimelig kritiker vise en hvilken som helst moderne forfatter. Kan man ikke vise samme hensyn over for Jesus? En disciplin som denne

holder en inden for den »kritiske realisme«, som N.T Wright præsenterer som udgangspunkt for den nytestamentlige fortolkning.⁵

RESUMÉ: INTRODUKTION TIL LIGNELSERNE

Og endelig er spørgsmålet jo ikke, hvor på stigen man befinder sig, men snarere om man er på vej op eller ned. Om os alle gælder det, at vore intellektuelle og åndelige ressourcer er begrænsede, når vi forsøger at aflæse Kristi tanker i lignelserne. Vi er os bevidst, at der er store eksegeter, som er så langt foran os, at de næsten er ude af syne. Andre, vi har kendskab til, har måske ikke haft mulighed for at lære, hvad vi har lært. Dette perspektiv deles af den største forsker og den enfoldigste troende. Alle, der læser Jesu lignelser, tilskyndes til at gøre det bedste de kan med, hvad de har, og ikke fortvivle over andres uvidenhed eller store resultater.

Sagt ganske enkelt gælder det for os om at stå bag ved tilhørerne omkring Jesus og lytte til, hvad han siger til dem. Kun ved at gøre det kan vi opdage, hvad han siger til enhver tid, vor egen inklusive. På den anden side af kompleksiteten findes den autentiske enkelhed. Må vi alle gå ind i lignelsernes teologiske og etiske verden.

5 N.T. Wright: *The New Testament and the People of God* (Minneapolis: Augsburg/Foretress, 1996), pp. 32-37, 61-64.